

ยุทธศาสตร์พุทธ กลยุทธ์อิสลาม: แนวทางการบริหาร
กิจการศาสนาสู่ศาสนาอาเซียน
Buddhist-Muslim Strategies: A Model of Religious
Management to ASEAN Religions

พิเชฐ ทั่งโต*
ธวัชวรรณ หนูแก้ว**

บทคัดย่อ

ศาสนามีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ “สมาชิก” ในศาสนาได้ปฏิบัติตามหลักการและ
ทรงคุณค่าแห่งวิถีปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างสูงสุดเป็นจริง ๆ ความแตกต่างของยุทธศาสตร์
และกลยุทธ์ของทั้ง 2 ศาสนา ซึ่งมีผลเป็นภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันระหว่างศาสนา ทั้งเป็นเครื่อง
มือที่จะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกให้เกิดการบริหาร และจัดการต่อความเป็นองค์กรทางศาสนาในภาพ
รวมด้วย “ยุทธศาสตร์พุทธ-กลยุทธ์มุสลิม” จึงเป็นองค์การที่ควรจัดวางตัวตนให้อยู่ในขอบข่าย
ของงานและการดำเนินงานที่จะเป็นไปได้ และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในองค์กร
เพื่อเป้าหมายของการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในความเป็นประชาคม
อาเซียนอันจะพึงเกิดขึ้นต่อไป บทความนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาแนวทางการบริหารกิจการศาสนา
ทั้งพุทธและอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางบริหารกิจการศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
ในประชาคมอาเซียน

คำสำคัญ: กลยุทธ์, การจัดการเชิงพุทธ, การบริหารองค์กรทางศาสนา

* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Abstract

The objective of Religions is to promote the “Members” in religions for practicing along with the principles and values of their religions; the practice is actually the highest distinction of the strategy. The strategy of these two religions i.e. Buddhism and Islam has the relationship to the different images among the tools that will be convenient to the executives and management of religious organizations as a whole as well. The Buddhism – Muslim strategies are the layouts of their organs, within the scope of the tasks and operations that are possible for the maximum benefit to the organization in the purpose of co-education and co-living happily in the ASEAN community in the future. This article aims to study the management of religious affairs, both Buddhist and Muslim, to guide management of religious affairs in order to live together peacefully in ASEAN.

Keywords: Strategy, Buddhist Management, Management of Religious Organizations

บทนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาผู้ก่อตั้งไว้เมื่อประมาณ 2,600 ปีที่ผ่านมา มีพระสงฆ์หรือพุทธบริษัท 4 เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนพระศาสดา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2542) เพื่อสืบทอดไว้ซึ่งคำสอน รวมเรียกว่าพระรัตนตรัย ศาสนาพุทธสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยผลแห่งการกระทำของตน ตามกฎแห่งกรรม มิได้มาจากการอ่อนวอนขอจากพระเป็นเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกร่าง คือให้พึ่งตนเอง เพื่อพาตัวเองออกจากกองทุกข์ มีจุดมุ่งหมายคือการสอนให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงในโลกด้วยวิธีการสร้างปัญญา ในการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริง (พระมหาพิชิต อตุลเวโท, 2539) วัตถุประสงค์สูงสุดของศาสนา คือการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิด เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงหลุดพ้นได้ด้วยกำลังสติปัญญาและความเพียรของพระองค์เอง ในฐานะที่พระองค์ก็ทรงเป็นมนุษย์มิใช่เทพเจ้าหรือทูตของพระเจ้าองค์ใด

ศาสนาพุทธมีผู้นับถือกระจายไปทั่วโลกประมาณ 700 ล้านคน (พระมหา ดร.สมชาย จานวุฑฺโฒ, 2554) โดยมีจำนวนผู้นับถือส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชีย ทั้งในเอเชียกลาง ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอเชียตะวันออกเฉียง (Hansen Valerie, 2012) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทยมีผู้นับถือศาสนาพุทธเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดในโลกและในประเทศกลุ่มอาเซียน (Gombrich, Richard Francis, 1988) รวมทั้งการที่คณะสงฆ์และรัฐบาลได้ดำเนินนโยบายให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลกด้วย

มุสลิม คือผู้นับถือศาสนาอิสลาม คำว่า “มุสลิม” เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาอาหรับ แปลว่า ผู้ศิโรราบ ผู้ภักดี มนุษย์ทุกคนสามารถเป็นมุสลิมได้โดยการปฏิญาณตน มุสลิมนั้นไม่จำกัดเผ่าพันธุ์ อายุ เพศ และวรรณะ ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามศาสนวินัยต่างๆ ของอิสลาม (ทั้งวาญิบ และ ฮะรออม) ผู้ที่เป็นมุสลิมต้องปฏิบัติตามหลักศาสนกิจ 5 ประการ ดังนี้ คือ การกล่าวคำปฏิญาณตนเข้ารับอิสลาม การละหมาด 5 เวลาในแต่ละวัน การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การบริจาคทาน (ซะกาต) และการทำฮัจญ์ มุสลิมมีหลักความเชื่อหลัก 6 ประการ นั่นคือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (อัลลอฮ์) เชื่อในบรรดามลาอิกะฮ์ เชื่อในคัมภีร์ที่ถูกประทานมาจากพระเจ้า เชื่อในบรรดาศาสนทูตต่างๆ เชื่อในวันสิ้นโลก (วันกิยามะฮ์) และเชื่อในกฎแห่งความดีความชั่ว (กอดดอและกอดร์) (เสาวนีย์ จิตหมวด, 2535)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่คนไทยเรียกกันว่า แขก คาดว่าหมายถึงชาวมุสลิมโดยรวม ทั้งนี้พ่อค้าชาวมุสลิมในคาบสมุทรมลายูที่เข้ามาค้าขายในแหลมมลายู (อินโดนีเซียและมาเลเซีย) ได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาด้วย ภายหลังคนพื้นเมืองจึงได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ส่วนในประเทศไทยนี้พบหลักฐานว่าคนไทยได้ติดต่อสัมพันธ์กับชาวมุสลิมแต่ครั้งสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมา โดยชาวมุสลิมบางคนนั้น เป็นถึงขุนนางในราชสำนัก ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีชาวมุสลิมอพยพมาจากมลายูและเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมอินเดียที่เข้ามาตั้งรกราก รวมถึงชาวมุสลิมยูนนานที่หนีภัยการเบียดเบียนศาสนา หลังการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยสถิติระบุว่าประชากรมุสลิมมีระหว่าง 2.2 - 7.4 ล้านคน ซึ่งมีความหลากหลายจากการอพยพเข้ามาจากทั่วโลก มุสลิมในไทยส่วนใหญ่เป็นนิกายซุนนีย์ (สถาบันศึกษาตะวันออกกลางและโลกมุสลิม, 2550)

ดังนั้น เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลามในสังคมไทย เพื่อรองรับการปรับตัวที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และสังคมโลก จึงควรศึกษาพุทธศาสตร์ และช่องทางในการบริหารกิจการศาสนาในอาเซียน ที่จะเป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการศาสนาในอนาคต และในเวลาเดียวกันศาสนาต่างๆ ในโลกนี้มีนัยยะของการสนับสนุนส่งเสริมให้ศาสนิกของตนเอง ก้าวไปสู่อุดมคติทางศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อใช้ชีวิตตามหลักศาสนา และในเวลาเดียวกันก็จะทำให้คุณภาพชีวิตเกิดความสงบสันติในการดำเนินชีวิตด้วย ทั้งในประเทศต่างๆ รวมทั้งอาเซียน เพื่อนำไปสู่การกำหนดท่าที การแสดงออกต่อศาสนา ร่วมกันอย่างเข้าใจ และเห็นบริบท หรือบทบาทความเข้าใจที่ชัดเจนร่วมกัน อันจะพึงเกิดขึ้น

ในอนาคตอันใกล้ ดังนั้นในบทความนี้จะได้สะท้อนยุทธศาสตร์พุทธ กลยุทธ์มุสลิม เพื่อสะท้อนแนวทางการบริหารกิจการศาสนาของทั้ง 2 ศาสนาในประเทศไทย รวมทั้งเพื่อดำเนินให้ศาสนาทั้ง 2 เป็นกลไกในการใช้ชีวิตร่วมกันของประชาคมอาเซียนอันจะพึงเกิดขึ้นในอนาคต

ประเทศ	ประชากร	อิสลาม		พุทธ		คริสต์		อื่น ๆ		มท.
		จำนวน (ล)	%	จำนวน (ล)	%	จำนวน	%	จำนวน	%	
กัมพูชา	14,805,000	240,000	3.5	14.45	93	133,189	1		7	
ไทย	65,998,436	3,272,218	4.6	63,481,040	94.6	458,453	0.7		0.1	
ลาว	6,320,000	1,000	1	4.49	67	100,163	1.5		40	
พม่า	50,519,000	1.9	4	44,961,910	89	1.9	4		3	
สิงคโปร์	5,076,700	721,000	15	2,132,214	42.5	829,470	14.5		15*	
เวียดนาม	92,480,000	160,000	0.2	11**	9.3	6.89	7.2		80.8	
บรูไน	388,190	211,000	67	40,000	13	38,137	10		10	
อินโดนีเซีย	238,000,000	244.85	88	3.04	1.21	27.66	8		3	
ฟิลิปปินส์	91,983,000	4.74	5	1.96	2.5***	83.88	80.9		22.5****	
มาเลเซีย	29,558,000	17.14	60.4	5.78	19.2	2.56	9.1		11.3	
รวม (ปม.)	595128326	273235218	248.7	151335164	515.01	124449412	136.9		192.7	
อ้างอิง	*สถิติผู้นับถือศาสนาซึ่งยังไม่นับรวมลัทธิเต๋า Taoism (8%), และศาสนาฮินดู Hinduism (4%), ที่มาออนไลน์ http://www.nationmaster.com/red/country/la-laos/rel-religion&all=1 , สืบค้นเมื่อ 13 มกราคม 2557. **สถิติผู้นับถือศาสนา, ที่มาออนไลน์ : https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Vietnam , สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558. ***สถิติผู้นับถือศาสนา และศาสนาอื่น ๆ Others (Animism, Buddhism, Nonreligious), ที่มาออนไลน์ : http://www.nationmaster.com/red/country/la-laos/rel-religion&all=1 , สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558. ****สถิติผู้นับถือศาสนา Evangelical (2.8%), Iglesia ni Cristo (2.2%), Aglipayan (2%), other Christian (15.5%), http://www.nationmaster.com/red/country/la-laos/rel-religion&all=1 , สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558.									

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสัดส่วนของพลเมืองที่นับถือแต่ละศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน, ที่มาออนไลน์ <http://www.nationmaster.com/red/country/la-laos/rel-religion&all=1>, สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558

ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์

ศาสตร์ทางการบริหาร จัดการ จะเป็นเครื่องมือในการ “บริหาร” เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อสร้างความพร้อมและจะนำไปสู่การสร้างประสิทธิภาพอย่างกว้างขวางขององค์กรนั้นๆ รวมไปถึงองค์กรทางศาสนาด้วย ที่จำเป็นต้องใช้แนวปฏิบัติและหลักการแห่งการปฏิบัติในทางศาสนา เช่น กลไกของหลักคำสอน หลักปฏิบัติของศาสนา รวมไปถึงหลักกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อวัตรปฏิบัติ เพื่อการปฏิบัติไปสู่ประโยชน์สูงสุดขององค์กรนั้นๆ รวมไปถึงการนำพาผู้อยู่ในองค์กรและศาสนิกศูนย์อาเซียนศึกษา

ไปสู่เป้าหมายอันเป็นอุดมคติตามหลักศาสนาด้วย

ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ หรือคำในภาษาอังกฤษที่ว่า Strategy อันมีนัยยะหมายถึง แผนการปฏิบัติซึ่งวางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายประสงค์จำเพาะ กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ในทางทหาร นั้นแตกต่างจากยุทธวิธี ซึ่งว่าด้วยการดำเนินการรบปะทะ (engagement) ขณะที่ยุทธศาสตร์ นั้น ว่าด้วยวิธีการเชื่อมโยงการรบปะทะต่างๆ เข้าด้วยกัน คำถามที่ว่า “จะสู้รบอย่างไร” เป็นปัญหาทางยุทธวิธี แต่ข้อกำหนดและเงื่อนไขซึ่งมีการสู้รบกันและความเหมาะสมในการ สู้รบกันนั้นเป็นปัญหาทางยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสงคราม (warfare) สี่ระดับ ได้แก่ วัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือยุทธศาสตร์หลัก, ยุทธศาสตร์, ปฏิบัติการและยุทธวิธี นักคิดคนหนึ่งนิยามยุทธศาสตร์ไว้ว่าเป็น “วิถีอย่างครอบคลุมในอันที่จะพยายามปฏิบัติเพื่อ ผลเบื้องปลายทางการเมือง รวมทั้งการข่มขู่หรือการใช้กำลังอย่างแท้จริง ในวิชาวิธีแห่ง เจตจำนง ซึ่งจำต้องมีอย่างน้อยสองฝ่ายในความขัดแย้งหนึ่งๆ ฝ่ายเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ กัน ดังนั้น ยุทธศาสตร์จะประสบความสำเร็จน้อยครั้ง หากไม่แสดงความสามารถในการ ดัดแปลง” ยุทธศาสตร์ได้ขยายออกนอกสาขาการทหาร ไปยังธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ ทฤษฎี เกม และสาขาอื่น (บุญทัน ดอกโธสง, 2547) ดังที่ปรากฏเห็นได้ในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 การบริหารกิจการศาสนาและการสร้างความร่วมมือทางศาสนา
ที่มาภาพ http://smokefreezone.or.th/content_attachment/file_storage/pic%203-1%20t.jpg สืบค้น 2 กันยายน 2559

ในบทความนี้จะได้เทียบเคียงแนวทาง “กลยุทธ์-ยุทธศาสตร์” เพื่อใช้กับการวิเคราะห์ หาแนวทางการบริหารกิจการศาสนาในประเทศไทยโดยเฉพาะพุทธศาสนา และศาสนาอิสลาม เพื่อการอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อหาแนวทางในการบริหารกิจการศาสนาสู่ความเป็นประชาคม อาเซียน ให้เกิดการขับเคลื่อน เรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมต่อชุมชนและสังคมในภาพกว้าง อันสัมพันธ์กับบริบทของอาเซียนต่อไป

ยุทธศาสตร์พุทธสู่การบริหารกิจการศาสนาพุทธในประเทศไทย

แนวทางที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการบริหารกิจการศาสนาในประเทศไทย นับตั้งแต่การมีกฎหมายตราสามดวงในสมัยรัชกาลที่ 1 (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2549) การตั้งกองสังฆการี ในสมัยรัชกาลที่ 2 ไปจนกระทั่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (จิรัชณา เทียงหทัยธรรม, 2545) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้มีมหาเถรสมาคม มีการตราพระราชบัญญัติกฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. 2488/1945 (พระมหาวรชัย กลิ่งโพธิ์, 2539) ที่ทำให้คณะสงฆ์มีระบบสภาสงฆ์มีระบบการปกครองที่เรียกสังฆมนตรีตามภาระงานคณะสงฆ์ กระทั่งนำไปสู่การร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใน พ.ศ.2505/1962 (โชติ ทองประยูร, 2509) ที่ผูกโยงอำนาจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้ที่ส่วนกลางทั้งหมด ทั้งกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคสำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในตัวเองด้วย (เสวก สุบรรณเกตุ, 2540) และพัฒนาการของอดีตในแต่ละช่วงเวลาเป็นทั้งการบริหาร จัดการและการควบคุมแต่องค์กรทางศาสนาที่มีอยู่ในประเทศไทย และนับเป็นการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็มีกฎหมายดังกล่าวเป็นกรอบในการบริหารสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อให้เห็นข้อขัดข้องของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในการเขียนบทความนี้จะได้นำแนวคิดการบริหารทางกฎหมาย และนำมาวิเคราะห์ให้เห็นค่าความสอดคล้อง ความเหมือนและความต่างผ่านกฎหมายที่ตราขึ้นซึ่งสามารถอธิบายได้คือ

1. **เงื่อนไขภายใต้กำกับของรัฐ** หากพิจารณาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เกิดขึ้นภายใต้กำกับของรัฐ การใช้อำนาจรัฐผ่านสถาบันกษัตริย์รวมไปถึงการตรากฎหมาย ที่มีความหมายเพื่อการบริหารจัดการ การบังคับใช้ หรือการจัดการเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยทางศาสนา และสอดคล้องกับแนวทางของรัฐ ดังเช่น กรณีสมเด็จพระนารายมหาราช (พ.ศ.2199-2231/1656-1688) ในสมัยอยุธยากับการอุปถัมภ์ศาสนา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545) พระเจ้าตากสิน (พ.ศ.2310-2325/1767-1782) กับการสนับสนุนกิจการพระศาสนา (วัชรา คลายนาทร, 2555 : 139-172) การตรากฎหมายตรา 3 ดวงในสมัยรัชกาลที่ 1 (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2549) หรือบทบาทของรัชกาลที่ 3 กับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา (พระอธิการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ, 2553) เป็นต้น ซึ่งเป็นพัฒนาการร่วมทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

2. **เงื่อนไขในส่วนของศาสนาพุทธ** ที่เกิดขึ้นภายใต้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ไทย 2505 แก้ไขปรับปรุง 2535 (สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, 2541) ซึ่งในความหมายพระพุทธศาสนาในประเทศไทยถูกบริหารผ่านกลไกของกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบันซึ่งพอประมวลเป็นเงื่อนไขเชิงระบบได้ คือ

(ก) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจาก พ.ร.บ. ที่ใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์ มีลักษณะโครงสร้างเป็นแนวดิ่ง เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมอำนาจ มีลำดับการบังคับบัญชาจากบนลงล่าง ตั้งแต่สายบังคับบัญชาจากมหาเถรสมาคมถึงวัด ในรูปปิรามิด ทำให้องค์กรศาสนาสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอำนาจ และการใช้อำนาจในเชิงปกครองควบคุมเป็นด้านหลัก ทำให้เสียโอกาสในการแข่งขัน หรือการเปิดเสรีภายใต้หลักการใหญ่ทำให้สมาชิกในองค์การบริหารกิจการศาสนาที่มีฐานสมาชิกในการบริหารวัดอยู่ทั่วประเทศ ประมาณ 3.7 หมื่นรูปทั่วประเทศ กลายเป็นองค์กรแห่งการรับคำสั่ง สื่อสารทางเดียวรอคำสั่งเพื่อให้ปฏิบัติ โดยรอรับคำสั่งจากเบื้องบนเท่านั้น กลายเป็นองค์กรที่อ่อนแอเชิงโครงสร้างด้วยเหตุผลวัฒนธรรมองค์กรผูกสัมพันธ์กับบุคคล และระบบบุคคลมากเกินไป

(ข) เงื่อนไขว่าด้วยอายุของผู้บริหารระดับสูง หมายถึง การที่มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่พระผู้บริหารในระดับนโยบายส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ดังนั้น ในความสูงอายุนี้กลายเป็นเงื่อนไข อุปสรรคในการบริหารจัดการด้วย กล่าวคือพระส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์ใหม่ โลกทัศน์วิสัยทัศน์ยังจำกัดด้วยช่วงเวลา และไม่สามารถกำหนดตัวเองตามยุทธศาสตร์ของการบริหารกิจการศาสนา รวมทั้งความเจ็บป่วยอันเกิดจากความชราภาพ จึงทำให้การปฏิบัติงานขององค์กรไม่ครบองค์ประชุม ปรับตัวไม่ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา

(ค) บทบาทของมหาเถรสมาคม หรือองค์กรศาสนาไม่ได้ถูกกำหนดให้มีบทบาทต่อภาครัฐโดยตรง กล่าวคือ ไม่ได้มีอำนาจหรือกลไกในฐานะที่จะเป็นที่ปรึกษาระดับอำเภอ ระดับจังหวัด กับฝ่ายบ้านเมืองตามกฎหมาย เป็นเพียงหน่วยปกครองที่มีเป้าหมายเพื่อการปกครองเฉพาะพระภิกษุ และศาสนิกภายในเขตวัด ทำให้การบริหารผูกอยู่กับชุมชน เป็นไปโดยความสมัครใจ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการบริหารในแบบองค์รวม

3. เงื่อนไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นภายใต้กฎ ระเบียบ คำสั่ง อันว่าด้วยการสร้างวัด แนวคิดนี้มองเรื่องการขยายตัวและการเจริญเติบโตของวัด ว่าด้วยการสร้างวัด ภายใต้กรอบของกฎหมายคณะสงฆ์ ทั้งกฎระเบียบที่ออกมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการศาสนา เช่น (ก) กำหนดว่าจะสร้างวัดต้องมีระยะห่างจากวัดอื่น ไม่น้อยกว่า 2 กิโลเมตร (กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 : ว่าด้วยการสร้างวัด) แปลว่าวัดจะสร้างต้องสำคัญด้วยเงื่อนไขในเรื่องของระยะห่างมองมุมหนึ่งเหมือนเป็นการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางการบริการ ไม่ให้ใกล้กันเกินไป แต่อีกนัยหนึ่งก็กลายเป็นข้อจำกัดของการบริหารจัดการภายในองค์กรคณะสงฆ์ด้วยตัวมันเองได้ (ข) จำนวนที่ดินในการสร้างวัด ระเบียบกำหนดให้การสร้างวัดต้องมีที่ดินไม่น้อยกว่า 6 ไร่ เมื่อวัดถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขเชิงพื้นที่ทำให้วัดที่มีที่ดินน้อยกว่านั้นไม่สามารถพัฒนาให้เป็นวัด/ศาสนสถานที่ได้ ด้วยเงื่อนไขที่

ผูกโยงอยู่กับเนื้อที่ระยะห่างตามกฎที่ออกอันเนื่องด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ดังนั้นระเบียบที่ถูกร่างขึ้นนัยหนึ่งเป็นกรอบ เกณฑ์ หลักปฏิบัติเพื่อเป็นแนวสำหรับการบริหารแต่อีกนัยหนึ่งกลายเป็นเงื่อนไขทำให้เกิดการชะลอตัวในประเด็นของการสร้างวัดและศาสนสถานในพระพุทธศาสนาไป

4. เงื่อนไขขององค์กรศาสนา/ผู้นำ หมายถึง แนวทางศาสนา ทั้งหลักคิด ชุดคิด ส่งเสริมให้เกิดการแยกตัวตัวจากการเมือง (วุฒินันท์ กันทะเตียน, 2541) แนวคิดเรื่องความเป็นกลาง แนวคิดเรื่องโลกียะ โลกุตระ (พระไพศาล วิสาโล, 2546) แนวคิดทางกฎหมายที่กำหนดให้พระเป็นบุคคลพิเศษที่ไม่พึงมีส่วนร่วมทางการเมืองแยกตัวออกจากครอบครัว ไม่มีสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง (สมพล พงษ์พิพัฒน์, 2545) หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในตำแหน่งทางการเมือง การปกครองทุกระดับ แปลว่า บทบาทของพระ หรือคนในองค์กรศาสนา กับการเกาะเกี่ยวกับรัฐ กับประชาชนในเชิงสร้างเงื่อนไขเชิงระบบร่วมกันไม่มีทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้นำกับประชาชนในโครงสร้างเชิงระบบของพระพุทธศาสนา

5. เงื่อนไขของ วิถีศาสนา ศาสนพิธี หมายถึง ชาวพุทธจะประกอบพิธีทางศาสนา ต่อเมื่อ มีเหตุอื่น เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน บวชนาค ศาสนพิธีจึงเป็นส่วนหนึ่งของการนั้นๆ หรือต่อเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา อัญญมัญญา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันพระ 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ ทั้งหมดเป็นเพียงกิจกรรม/พิธีกรรมที่นับเนื่องจากพระพุทธศาสนา แต่ไม่ใช่ในฐานะศาสนาเป็นวิถีชีวิตหรือมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่จะต้องปฏิบัติจนกระทั่งเป็นวิถี (พระพิทักษ์ สิริทตโต (ยางนิยม), 2555) แต่อย่างไรหรือเป็นก็ในสัดส่วนที่น้อยที่จะแสดงออกมาเป็นวิถีทางศาสนา เช่น การใช้ชีวิตที่สงบ สันติ สมถะ เรียบง่าย เป็นต้น

ดังนั้น หากมองในภาพรวมเกี่ยวกับพุทธศาสตร์พุทธ จึงจำกัดด้วยเงื่อนไขและกลไกอันเป็นเครื่องในการบริหารจัดการภายในด้วย โดยมองไปที่การบริหารเชิงโครงสร้างที่ยังไม่มีความชัดเจน และจะเป็นเครื่องมือหรือกลไกเพื่อไปสู่การบริหารจัดการทั้งในตัวระบบโครงสร้างและการบริหารเพื่อให้ชาวพุทธ เข้าถึงอุดมคติและหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ

กลยุทธ์อิสลาม สู่การบริหารกิจการศาสนาอิสลามในประเทศไทย

ศาสนาอิสลามในฐานะที่เป็นกลไกหนึ่งทางสังคมหนึ่งในประเทศไทย การมองพัฒนาการของการก้าว่าง ในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนา การจัดวางตัวตนลงในพื้นที่ที่เรียกว่าประเทศไทย กลไกต่างๆ ที่เป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการศาสนาอิสลาม จึงมีความสำคัญ พร้อมทั้งขับเคลื่อน ย่างก้าวให้พัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ หรือพัฒนาก้าวให้เกิดการขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ และในเวลาเดียวกันแนวคิดความสำคัญดังกล่าวได้กลายเป็น

เป็นช่องทางในการเอาเปรียบ หรือahunให้เกิดการเอาเปรียบต่อกลุ่มประชากรอื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สมควร เพราะเมื่อถึงที่สุด ศาสนาเป็นเพียงกลไกหนึ่งในการทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุขเท่านั้น

ศาสนาอิสลาม ไม่ได้มีแนวคิดแยกออกจากกันระหว่าง “รัฐ” และ “ศาสนา” นัยหนึ่งเป็นข้อจำกัดในเรื่องของการจัดสรรอำนาจ นัยหนึ่งเป็นการสร้างพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมระหว่างอำนาจกับรัฐ หรือการเข้าไปเป็นผู้จัดการรัฐ ในนามของสมาชิกในศาสนา หรือองค์กรแห่งศีลธรรมตามหลักศาสนาที่เข้าไปควบคุมมาตรฐานทางศาสนาผ่านการจัดการภาครัฐหรือสมาชิกในรัฐไปโดยปริยาย (หลักการของอิสลาม ให้ถือคำสอนทางศาสนาเป็นกฎหมายในฝ่ายบ้านเมืองด้วย) ดังนั้น เพื่อให้เป็นการจัดองค์กรบริหาร หรือเห็นการบริหารกิจการของศาสนาอิสลามในประเทศไทย จะได้ยกกรณีตัวอย่างอันเกิดจากเครื่องขององค์กรอิสลามในประเทศไทย คือ

1. เครื่องมือของการบริหาร ผ่าน พ.ร.บ. องค์กรอิสลามแห่งประเทศไทย หมายถึง การที่องค์กรอิสลามได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมายของ พ.ร.บ.อิสลามเพื่อใช้เป็นกลไก และเครื่องมือทางการบริหารให้กับอิสลามผ่านกระบวนการทางกฎหมาย แต่ภาพลักษณ์ที่เราเห็นและพบก็คือ องค์กรพระพุทธรูปศาสนาหรือองค์กรศาสนาได้สร้างกฎหมายขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการศาสนาของตนเอง คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเพิ่มจำนวนได้ ตามจำนวนของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด (1 คณะ เป็นตัวแทนจังหวัดได้ 1 คน ไปเป็นกรรมการกลาง)

2. เครื่องมือของการจัดการสินทรัพย์ผ่าน พ.ร.บ.ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย กลไกการบริหารระบบทุนในศาสนา ที่เป็นทั้งยุทธศาสตร์ในการบริหารสินทรัพย์ หรือเอาสินทรัพย์อันเกิดจากการลงทุนมาผ่านกระบวนการบริหารเพื่อให้ได้มาซึ่งส่วนต่าง และกลายเป็นผลประโยชน์สำหรับสมาชิกในฐานะเป็นเจ้าของเงินฝาก และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชาวมุสลิมให้มีคุณภาพชีวิตผ่านสถาบันการเงินศาสนา

(ก) **ให้กู้เงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย** แปลว่าศาสนิกของอิสลามจะมีฐานการเงิน หรือแหล่งเงินทุนที่เป็นไปตามหลักศาสนา และเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักของฐานการเงิน และการผลิตที่สำคัญ

(ข) **ผู้กู้เงินต้องเป็นชาวมุสลิม** หมายถึง มุสลิมเป็นผู้ได้สิทธิ์เบื้องต้น จากนั้นอาจทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มศาสนิกผ่านสถาบันการเงิน เพื่อเข้าถึงแหล่งทุนทางการเงินหรือสถาบันการเงินศาสนา

3. กฎกระทรวงว่าด้วยการสร้างมัสยิด หมายถึง การที่กฎหมายกำหนดให้ศาสนา มาตรา 12 การสร้าง การจัดตั้ง การย้าย การรวม การเลิก และการจดทะเบียนมัสยิด ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดตั้ง การรวม และการเลิกมัสยิด ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา (ก) ไม่กำหนดระยะห่างจากมัสยิดอื่น (ข) ไม่กำหนดขนาดที่ดินในการสร้างมัสยิด (ค) ผู้ขอสร้าง ตั้ง จดทะเบียนเป็นคฤหัสถ์ จึงทำให้การขยายตัว และความก้าวหน้าของการบริหารกิจการศาสนาอิสลามขยายตัวและมีพื้นที่ในการบริหารจัดการ ได้กว้างขึ้น

4. บทบาทร่วมของผู้นำศาสนา หมายถึง บทบาทของการเป็นผู้นำในวิถีมุสลิม เป็นได้ทั้งผู้นำครอบครัว ผู้นำศาสนา และผู้นำทางการเมือง มุสลิมในบุคคลเดียวกัน เจือปนไขเชิงบุคคลจึงสามารถดำเนินการหรือตัดสินใจได้เลย หากมององคาพยพอย่างรอบด้านในฐานะ บุคลากรทางศาสนา ย่อมมีบทบาทที่เกาะเกี่ยวกับรัฐและเกี่ยวกับประชาชนในเชิงของบุคคล และองค์กร

5. วิถีชีวิต วิถีศาสนา ศาสนพิธีที่เป็นมากกว่าพิธีกรรม หมายถึง วิถีชีวิตทางศาสนา สะท้อนผ่านรูปแบบหลักปฏิบัติและศาสนบัญญัติ เป็นวิถีชีวิตประจำวัน คือการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ เป็นกิจวัตรและเป็นวิถีชีวิต เช่น การทำละหมาด ที่ต้องปฏิบัติทุกวันๆ ละ 5 ครั้ง การที่ทำให้ศาสนพิธีเป็นวิถีชีวิตได้นั้น เป็นส่วนสนับสนุนความมั่นคงแห่งศาสนา

6. ศาสนาที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ หมายถึง การสัมพันธ์กับหลักคิดทางศาสนา สู่การสร้างแนวปฏิบัติผ่านวิถีทางศาสนา ทำให้ความสัมพันธ์กับวิถีทางเศรษฐกิจ (อะหมัด อัสฮาร์ บาซิริ, 2545) ผ่านวิถีทางศาสนาดังกรณีการจัดตั้งธนาคารตามหลักอิสลาม (สถาบันส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับอิสลาม, 2545) ผ่านกระบวนการกฎหมายทำให้กลุ่ม ศาสนิกในประเทศไทยมีธนาคารในการช่วยสถานทางการเงิน อาชีพ อันสัมพันธ์กับศาสนา ในนามกลุ่มองค์กรทางศาสนา ให้มีพลังในการสร้างเงินเอนไขทางเศรษฐกิจได้ เช่น ระเบียบว่าด้วย กิจการฮาลาล การจัดตั้งองค์กรฮาลาลผ่านกลไกของสำนักงานคณะกรรมการศาสนาอิสลาม ในแต่ละจังหวัด เพื่อสร้างเงินเอนไขเชิงเศรษฐกิจผ่านสินค้าและการยินยอมทางสินค้า มีข้อมูลว่า ศูนย์วิจัยกสิกร คาดว่าปี 2557 การส่งออกอาหารเครื่องดื่มฮาลาลของไทยอยู่ที่ประมาณ 5,800 ล้านเหรียญสหรัฐ ขยายตัวร้อยละ 3.4 และในปี 2558 คาดว่าจะขยายตัวได้ตีราวยร้อยละ 5.1 ไปอยู่ที่ประมาณ 6,100 ล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 2 แสนล้านบาท ก็แปลว่ากลไกของ ศาสนาอิสลามกับธุรกิจเป็นส่วนเดียวกัน และสามารถสร้างทั้งคุณค่าและมูลค่ารวมกันระหว่าง ศาสนากับเงินเอนไขทางเศรษฐกิจได้

ลำดับ	ประเทศ	ร้อยละ
1	อินเดีย	8.2
2	บราซิล	7.5
3	สหรัฐอเมริกา	8.4
4	อาร์เจนตินา	5.5
5	ฝรั่งเศส	4.5
6	ออสเตรเลีย	4.1
7	ตุรกี	4.0
8	จีน	3.4
9	อินโดนีเซีย	3.4
10	รัสเซีย	3.2
11	ไทย	3.1

ตารางที่ 2 มูลค่าทางเศรษฐกิจผ่าน “ฮาลาล” ของผู้ส่งออกอาหารฮาลาลและเครื่องดื่มฮาลาลรายใหญ่ พ.ศ.2556 (ที่มา : แนวโน้ม, อาหารและเครื่องดื่ม ฮาลาลไทยส่งออกแตะ 2 แสนล้าน, (12-18 ธันวาคม 2557), มติชนสุดสัปดาห์, 35 (3179): 108)

ในประเทศไทยมีการขอรับรองเครื่องหมายฮาลาล ซึ่งแต่เดิมสำนักจุฬาราชมนตรีเป็นผู้ให้เครื่องหมายรับรองดังกล่าวมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 แต่ในปัจจุบันการรับรองเครื่องหมายฮาลาลเป็นบทบาทของสถาบันมาตรฐานอาหารฮาลาล ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ภายใต้ระเบียบ 3 ฉบับ (1. ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล พ.ศ.2544 2. ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 3. ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2546) ที่เป็นเงื่อนไขอันสัมพันธ์กับกลไกทางเศรษฐกิจตามหลักศาสนาอิสลาม

เปรียบเทียบองค์กรพุทธกับมุสลิม ตาม พ.ร.บ. กฎ มส.กฎกระทรวงว่าด้วยการบริหารกิจการศาสนา			
สาระสำคัญ	พุทธ	มุสลิม	ระดับ
ประชากร	ลำดับ 1 / 95 %	อันดับ 2 / 10 %	ไทย
	ลำดับ 2 (151)	มากที่สุด (257 ล้าน)	อาเซียน
	ลำดับ 4 (700 / ล้าน)	1,600 ล้านคน	ประชาคมโลก
คณะผู้บริหาร	ผู้บริหารระดับสูงคณะสงฆ์(มส.) ถูกจำกัดด้วยจำนวน - แยกตัวออกจากครอบครัว - แยกตัวออกจากการเมือง - แยกตัวจากระบบสังคม - ไม่เชื่อมโยงอยู่ในเขตปกครองของตนเอง	ผู้บริหารคณะกรรมการอิสลาม เกิดขึ้นโดยไม่จำกัด เกาะเกี่ยว ระดับบนและล่าง - เชื่อมสัมพันธ์กับระบบ ครอบครัว (สมาชิก-หัวหน้า) - เป็นนักการเมืองได้ - เชื่อมโยง/เครือข่าย	ประเทศไทย อิสลาม: เชื่อม โยงเป็นเครือข่าย ข่ายในระดับชาติ นานาชาติ และโลก
การก่อสร้าง ศาสนสถาน วัด/มัสยิด	- เงื่อนไขมาก ที่ดิน 6 ไร่ - ระยะห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า 5 กม./จำนวนครัวเรือน - จำกัดด้วยขั้นตอน/ระยะเวลา	- เงื่อนไข ที่ดินไม่มีกำหนด - ไม่จำกัดระยะห่าง - ไม่จำกัดด้วยขั้นตอน - ไม่จำกัดประชากร	ประเทศไทย
การเงิน/ การบริหาร เงิน	เกิดขึ้นตามศรัทธา การบริจาคและ การระดมทุนเป็นคราวๆ ไม่เป็น ยุทธศาสตร์ทางการบริหาร/การเงิน ที่ชัดเจน	ศรัทธา/ธุรกรรม ทางการเงินที่ มีกฎหมายรองรับ เช่น ธนาคาร อิสลาม กิจการฮาลาล เพื่อการ พาณิชย์ เป็นต้น	พุทธ : ไทย อิสลาม : เชื่อมต่อ กับอาเซียนและ ประชาคมโลก
พิธีกรรม/ หลักปฏิบัติ	เป็นเพียงรูปแบบเกิดขึ้นเฉพาะกิจ ตามสถานการณ์ในแต่ละชุมชน/ไม่มี ความเป็นเอกภาพเกาะเกี่ยวซึ่งกัน และกัน	เป็นวิถีชีวิต / กิจวัตรประจำ วัน เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิต สะท้อนเป็นวิถีอันเป็นเอกลักษณ์	พุทธ : ไทย อิสลาม : การเชื่อม ต่อกับอาเซียน และประชาคมโลก
เครื่องมือ ทางการ บริหาร	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 แก้ไข พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2540	พระราชบัญญัติธนาคารอิสลาม แห่งประเทศไทย พ.ศ.2545 พระราชบัญญัติการบริหาร องค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการ ฮัจย์ พ.ศ.2524 เป็นต้น	พุทธ : ไทย/ มหาวิทยาลัยสงฆ์: นานาชาติ

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบเปรียบเทียบองค์กรพุทธกับมุสลิม
ตาม พ.ร.บ. กฎ มส.กฎกระทรวงว่าด้วยการบริหารกิจการศาสนา

จากตารางอาจเปรียบเทียบให้เห็นได้ว่าการบริหารกิจการศาสนาของทั้ง 2 ศาสนามีเงื่อนไขเชิงระบบที่แตกต่างกัน ทำให้การบริหารกิจการศาสนามีภาพลักษณ์ที่เป็นข้อจำกัดระหว่างพุทธกับอิสลาม และในเวลาเดียวกันเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนความหลากหลายทั้งทางภาษา ชาติพันธุ์ และศาสนาย่อมเกิดขึ้น การบริหารกิจการศาสนาจึงควรเข้าไปสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจและการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความแตกต่างและกลไกทางการบริหารต่างๆ เป็นทั้งองค์คุณและเงื่อนไขที่ต้องปรับแก้เพิ่มเติมให้มีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการศาสนาได้ในอนาคต

แนวทางในการบริหารกิจการพระศาสนาสู่ความเป็นอาเซียน และนานาชาติ

ปัจจุบันสถานการณ์ของสังคม การเมือง ในประชาคมอาเซียนเปลี่ยนไป วิถีศาสนาแบบดั้งเดิมไม่ได้รับการยอมรับบทบาท และท่าทีทางศาสนาจึงควรปรับตัว และแสวงหาชุดคิด คำอธิบายใหม่ ที่กว้างขึ้นและตอบรับกับความหลากหลายได้มากขึ้น เพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงหลากหลายเหล่านี้ โดยเฉพาะการเป็นประชาคมอาเซียนที่มีเอกลักษณ์และลักษณะร่วมกัน ซึ่งสามารถเสนอเป็นแนวคิดในการปรับกลไกทางศาสนาเพื่อการเป็นประชาคมอาเซียนได้ ซึ่งสามารถอธิบายได้คือ

1. ศาสนาในอนาคตต้องเป็นศาสนาที่มีความเป็นเอกภาพ หมายถึง เป็นศาสนาที่จะต้องเป็นชุดจริยธรรมเดียวกัน เกณฑ์ตัดสินทางศีลธรรมที่เป็นสากลร่วมกัน โดยการอธิบายและตีความต้องเป็นไปแนวทางเดียวกัน เช่น เกณฑ์ทางด้านสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม การละเมิดต่อทรัพยากรของส่วนรวม หรือประเด็นอื่นๆ ที่นอกเหนือจริยธรรมทางศาสนาจะต้องเป็นไปในมิติเฉพาะด้าน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนาของประชาคมในวงกว้างมากขึ้น เป็นต้น พร้อมกันนั้นศาสนาในอนาคต จะต้องเป็นศาสนาที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและก้าวไปข้างหน้าอย่างมีความหมายเป็นเอกภาพและมีพลังในตัวเอง กล่าวคือ ศาสนาของประชาคมอาเซียนจะต้องเป็นศาสนาที่มีมิติเชิงวัฒนธรรมศาสนาที่เป็นจริยธรรมร่วมกันทางศาสนาไม่ใช่ตัวศาสนาที่จะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อแยกต่างหรือคุกคามต่อศาสนาอื่นๆ แต่ประการใดไม่

2. ศาสนาและหลักการทางศาสนาต้องส่งเสริมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวคิดที่สำคัญ คือต้องทำอย่างไรที่จะให้ศาสนาที่มีอยู่ในสังคมไทย หรือทุกสังคม ในแต่ละศาสนาใช้แนวคิด หลักปฏิบัติ วิถีทางศาสนามาเป็นกลไกสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักศาสนาของตน เพื่อส่งเสริมให้แต่ละประชาคมอยู่ร่วมกันได้ภายใต้หลักการ แนวคิดทางศาสนาเป็นสำคัญ มิใช่การนำหลักศาสนามาเป็นกลไกในการโต้แย้งต่อต้านซึ่งกันและกันต่อการเข้าสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน

3. ศาสนาจะต้องเป็นศาสนาที่เอื้อให้มนุษย์มีเจตจำนงในการที่จะเข้าถึงอุดมคติในศาสนาของตัวเองอย่างสูงสุด หมายถึง รัฐหรือประชาคมทางศาสนา จะต้องมีกลไกในการที่จะให้ศาสนิกในศาสนาของตนเองมีหลักประกันในการเข้าถึงความเป็นผู้นับถือและปฏิบัติตามหลักศาสนานั้น และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมและส่งผลเป็นเอกลักษณ์ร่วมระหว่างศาสนาและศาสนา

ดังนั้นศาสนาในอนาคต จึงต้องเป็นศาสนาที่มีมิติซับซ้อนและรองรับความหลากหลายได้ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความแตกต่างประกอบด้วยความอดทน (ขันติธรรมทางศาสนา-Religouse's Tolerance) อยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ไม่ใช่ศาสนาเป็นเงื่อนไขไปสู่ความขัดแย้งหรือการเผชิญหน้าจนกระทั่งกลายเป็น “ข้ออ้าง” หรือเหตุอ้างในการประหัตประหาร การเผชิญหน้า หรือการใช้ความรุนแรงทุกชนิดในมิติทางศาสนา เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นจะเท่ากับว่าศาสนาได้มีสถานะเป็นเครื่องมือทางความเชื่อที่ทำให้คนเชื่อแล้วนำความเชื่อนั้นไปใช้ก่อความรุนแรงจนกลายเป็นสงครามอันว่าด้วยเรื่องชาติพันธุ์หรือศาสนา ดังกรณีเคยเกิดขึ้นในชื่อสงครามศาสนาของครูเสด ความรุนแรงในชื่อศาสนาเรื่องวิหารทองคำ เพราะเชื่อได้เลยว่าศาสนาคงไม่ได้ต้องการให้ศาสนิกของตนเองมาจับดาบ ประหัตประหารซึ่งกันและกัน โดยขาดความเมตตาปราณีแต่ประการใดไม่ หากดูแนวคิดทุกศาสนาแล้วสอนให้มีแนวคิดเรื่อง สันติ คือการไม่ใช้ความรุนแรงหรือการเผชิญหน้าในทุกกรณี ดังนั้นความรุนแรง การเผชิญหน้าหรือการแข่งขันจึงไม่ควรเกิดขึ้นในมิติทางศาสนาของเราอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

สรุป

ศาสนาเป็นสิ่งสร้างทางความเชื่อที่เกิดขึ้นในภายหลัง จนเป็นวิถีหลักปฏิบัติของมนุษย์ การมีชีวิตอย่างสงบสุขจึงควรต้องมาก่อน และความอ่อนไหวทางศาสนาจนเป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง ต้องไม่ถูกทำให้เป็นเครื่องมือจนกลายเป็นการปะทะ ทำร้ายและประหัตประหารในความดีกว่าเหนือกว่า เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น “สงคราม” จาก “คนในศาสนา” จะเกิดขึ้นและกลายเป็นเหตุการณ์แห่งความทรงจำอีกครั้งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นแม้ต่างช่วงเวลากันในประวัติศาสตร์โลก ศาสนาเกิดขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ และทำหน้าที่ในการส่งต่อจริยธรรมให้คนในช่วงหนึ่งเวลาหนึ่ง ที่จะทำให้สังคมก้าวหน้าและเดินต่อไป ทั้งยังเป็นเพียงกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนี้เท่านั้น แต่การจะอยู่ร่วมกันในสังคมสิ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือสังคมจะก้าวหน้าหรือก้าวเดินไปอย่างไรบนพื้นฐานของหลักการ “สันติ” ตามหลัก พุทธ/อิสลาม หรือตามหลักศาสนาทุกศาสนา การบริหารกิจการศาสนาทั้งในส่วน “ยุทธศาสตร์พุทธ” รวมไปถึง “กลยุทธ์อิสลาม” ตามกรอบการเขียนบทความนี้ นัยหนึ่งเป็นการ

สะท้อนวิธีการบริหารจัดการภายในที่ต้องเพิ่มเติมหรือปรับแก้ให้สมดุลเท่าเทียม ทั้งสะท้อนคิดให้เห็นถึงมิติของการจัดวางอยู่ตรงที่ว่าต้องไม่แข่งขันจนกลายเป็นการเบียดแทรกเอาเปรียบ และรุกรานปีศาสนามาและกลไกทางศาสนาอื่นๆ เพราะถ้ากระทำด้วยเจตนาของการแข่งขันเบียดบัง ซึ่งเท่ากับจะกลายเป็นการคุกคาม และกระทำความรุนแรงแล้วใช้คำว่า “สันติ” เป็นข้ออ้างแล้ว หากเป็นเช่นนั้นแล้วสันติย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ดังนั้น เพื่อการก้าวไปของมวลมนุษยชาติ เพื่อการก้าวไปข้างหน้าของศาสนาและองค์กรของศาสนาการบริหารจัดการจึงมีความสำคัญ และก้าวสู่ความเป็นรัฐไปสู่ความไร้รัฐ แต่กลายเป็นมวลมนุษยชาติ ถ้าเป็นอย่างนั้นศาสนาจะทำหน้าที่และทำให้ศาสนากลายเป็นช่องทางสร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505: ว่าด้วยการสร้างวัด, ที่มาออนไลน์ : <http://trt.onab.go.th/download/LAW12.pdf>, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559.
- กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 “ว่าด้วยการการสร้างและจัดตั้งมัสยิด”, ที่มาออนไลน์ <http://www.cicot.or.th/2011/main/content.php?page=news&category=11&id=974>, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559.
- การบริหารกิจการศาสนาและการสร้างความร่วมมือทางศาสนา, ที่มาออนไลน์ http://smokefreezone.or.th/content_attachment/file_storage/pic%203-1%20t.jpg, สืบค้น 2 กันยายน 2559.
- คุณนิต นวรัตน์, (2555). *มีมุสลิมกี่คนบนโลกใบนี้*, ที่มาออนไลน์ <http://www.thairath.co.th/content/300684>, สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2559.
- จิรัชณา เทียงหทัยธรรม, (2554). *บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอชชชีระหว่าง พ.ศ.2310-2445. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ไทย), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- โชติ ทองประยูร, (2509). *คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดำรงธรรม.
- ซัลมาน เหมมานะ. (2539). *ธนาคารไม่มีดอกเบี้ยตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม : Islamic interestless banking. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*

- บุญทัน ดอกไธสง, (2547). *ยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนา (อดีต-ปัจจุบัน)*, กรุงเทพฯ: สมาธรรม.
- นภานาท อนุพงศ์พัฒน์, (2547). “ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย = *The impact of the Sangha Act of 1902 on the Thai sangha administration*”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)*, คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน.
- แนวโน้ม,อาหารและเครื่องดื่ม ฮาลาลไทยส่งออกแตะ 2 แสนล้าน*, (12-18 ธันวาคม 2557) มติชนสุดสัปดาห์, (ปีที่ 35, 3179: 108).
- พระมหาวรชัย กลิงโง่, (2539). “การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 = *Thai sangha government under the Sangha act of 1941*”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)*, คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระอธิการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ (กุนตี). (2553). *การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา*. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิทักษ์ สิริทตโต (ยางนิยม), (2555). “การวิเคราะห์คุณค่าและหลักคำสอนในการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการละหมาดในศาสนาอิสลาม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาพิชิต อตุลเวโท. (2539). *ประวัติพุทธศาสนาในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. หนองคาย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.
- พระมหา ดร.สมชาย ฐานวุฑโฒ, (19 กันยายน 2554) *การรวมพลังชาวพุทธทั่วโลก เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา*, หนังสือพิมพ์สยามรัฐ: รายวัน, แหล่งที่มาออนไลน์ : <http://www.dmc.tv> , สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2540. ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 114, ตอนที่ 51 ก, วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2540: 24.
- พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2540. ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 114, ตอนที่ 51 ก, วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2540: 24

พระราชบัญญัติ การบริหารองค์การศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540, ที่มาออนไลน์

<http://www.cicot.or.th/2011/main/content.php?page=news&category=11&id=22>, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559. [ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หน้า 3 เล่ม 114 ตอน 65 ก วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2540.]

พระราชบัญญัติธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย พ.ศ.2545,ที่มาออนไลน์ ,

<http://www.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Category&file=categoryview&categoryID=CAT0000503>, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559. [ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หน้า 1 เล่ม 119 ตอน 108 ก วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2545.

พระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจย์ พ.ศ.2524, ที่มาออนไลน์ <http://www.dra.go.th/th/rule-49-0-1-0.html>, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2559.

ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล พ.ศ.2544 ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.

ระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการรับรองฮาลาล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2546 ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2540. เล่มที่ 114, ตอนที่ 51 ก, วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2540: 24

ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2540. เล่มที่ 114, ตอนที่ 51 ก, วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2540: 24.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ, (2549). *กฎหมายตราสามดวง: หน้าต่างสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วุฒินันท์ กันทะเตียน, (2541). “พระสงฆ์กับการเมือง: แนวคิดและบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

วัชรรา คลายนาทร, (2555). *ตามรอยเสด็จสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพื้นที่ฝั่งธนบุรี: ศึกษาจากพงศาวดารและสถานที่จริง*. รายงานการวิจัย. คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. แหล่งที่มาออนไลน์ : <http://library2.parliament.go.th/ebook/contenteboth/2555-wachara.pdf>, สืบค้น 20 สิงหาคม 2559.

สมพล พงษ์พิพัฒน์, (2545). *พระราชบัญญัติ การเลือกตั้ง*. กรุงเทพฯ: ภูมิบัณฑิต.

สถิติผู้นับถือศาสนา, ที่มาออนไลน์ <http://www.nationmaster.com/red/country/la-laos/rel-religion&all=1>, สืบค้นเมื่อ 13 มกราคม 2575

สถิติผู้นับถือศาสนาในประเทศเวียดนาม. ที่มาออนไลน์; https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Vietnam, Others (Animism, Buddhism, Nonreligious), สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558.

- เสวก สุบรรณเกต, (2540). “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่เป็นอุปสรรคต่อ การบริหารคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2505-2535)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ไทย), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, (2541). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535: กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมพร้อมด้วยระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- สีดา สอนศรี และคณะ, (2556). มุสลิมบนเส้นทางสู่เสถียรภาพความมั่นคง และสันติภาพของรัฐ จากอุซาคเนย์สู่พื้นที่เอเชียและยุโรป: ฟิลิปปินส์ จีน อินเดีย สิงคโปร์ รัสเซีย สเปน ปากีสถาน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ตุรกี, กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับอิสลาม, (2545). *พื้นฐานธนาคารอิสลาม*, กรุงเทพฯ: 14 พับลิเคชั่น.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2542). *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- เสาวนีย์ จิตหมวด, (2535). *วัฒนธรรมอิสลาม*, กรุงเทพฯ: ทางนำศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย สถาบันศึกษาตะวันออกกลางและโลกมุสลิม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (ม.ป.ป.). *ประเทศไทยกับโลกมุสลิม*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- อะหมัด อัสฮาร์ บาซิว, (2545). *ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น*, กรุงเทพฯ: อัล-อีหม่าน.
- Hansen, Valerie (2012), *The Silk Road: A New History*, Oxford University Press.
- Gombrich, Richard Francis. (1988). *Theravada Buddhism: A Social History*.